

Ministerul Culturii al Republicii Moldova
Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea
personalităților basarabene din a doua jumătate
a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea**

In memoriam Acad. Iustin Frățiman

Ediția a III-a

23 septembrie 2022

Programul și Rezumatele comunicărilor

Chișinău • 2022

CZU [9+39](082)(092)

I-87

Comitetul de organizare:

Drd. Petru VICOL – președinte, dr. Teodor CANDU – vicepreședinte, dr. Varvara BUZILĂ, dr. Andrei PROHIN (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), dr. Sergiu MATVEEV (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova) dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC (Institutul de Istorie), dr. hab. Victor GHILAȘ (Institutul Patrimoniului Cultural), dr. Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”), Eduard POTÂNGA (Editura „Lexon-Prim”).

Comitetul științific:

Drd. Petru VICOL – președinte, dr. Teodor CANDU – vicepreședinte, dr. Varvara BUZILĂ, dr. Andrei PROHIN (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), dr. Sergiu MATVEEV (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova) dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC (Institutul de Istorie), dr. hab. Victor GHILAȘ (Institutul Patrimoniului Cultural), dr. Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”).

Tehnoredactare: Andrei PROHIN.

Copertă și machetare: Nadea POTÂNGĂ.

Culegerea se publică în cadrul proiectului științific 20.80009.0807.24 „Patrimoniul etnografic și natural al Republicii Moldova – salvagardare muzeală pentru sporirea coeziunii sociale”, finanțat prin platforma „Program de Stat (2020-2023)”.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea", conferință științifică (3 ; 2022 ; Chișinău). Conferința științifică "Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea" : Ediția a 3-a, 23 septembrie 2022 : Programul și Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Petru Vicol (președinte) [et al.] ; comitetul de organizare: Petru Vicol (președinte) [et al.] . – Chișinău : Lexon-Prim, 2022. – 27 p.

Antetit.: Min. Culturii al Rep. Moldova, Muzeul Naț. de Etnografie și Istorie Naturală. – 50 ex.
ISBN 978-9975-163-41-5.

MD-2049, mun. Chișinău, str. București 59
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

© Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, 2022
© Editura Lexon-Prim, 2022.

PROGRAM

10.00-10.15. *Deschiderea conferinței*

Cuvânt de salut:

Petru VICOL, drd., director general, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Ion GUMENÂI, dr. hab., conf. univ., cerc. șt. principal, Institutul de Istorie.

Ivan DUMINICA, dr. hab., cerc. șt. superior, Institutul Patrimoniului Cultural.

10.15-11.30. *Sesiune de comunicări (partea I)*

Moderator: Andrei PROHIN, dr., secretar științific, MNEIN.

1. Ion GUMENÂI, dr. hab., conf. univ., cerc. șt. principal, Institutul de Istorie, *Sfântul Paisie de la Neamț și spațiul pruto-nistrean*.

2. Pr. Prot. Mitrofor Manole BRIHUNEȚ, dr., cerc. șt. coord., MNEIN, *Opera literară și artistică a Înalt Preasfințitului Anatolii Martânovschi (150 de ani de la trecerea la cele veșnice, 1793-1872)*.

3. Veronica MELINTI, lector univ., Facultatea de Istorie și Filologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, *Ștefan Gonata – personalitate enigmatică în viața socio-culturală a Basarabiei*.

4. Petru VICOL, drd., director general, MNEIN, titlu rezervat.

5. Tudor CIOBANU, specialist, Direcția activități științifice și de cercetare, Agenția Națională a Arhivelor, *Un crâmpei din viața profesorului Nicolai Florov reflectat în rapoartele din anul 1936 ale Chesturii Poliției Iași.*

6. Igor SOROCEANU, drd., magistrul, Academia de Administrare Publică, Vitalie IONAȘCU, dr., conf. univ., Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”, *Schimbarea cursului istoric al unui stat și pierderea patrimoniului cultural din cauza infracțiunilor de război.*

11.30-12.00. Pauză

12.00-13.30. Sesiune de comunicări (partea II)

Moderator: Pr. Prot. Mitr. Manole BRIHUNEȚ, dr., cerc. șt. coord., MNEIN.

7. Ivan DUMINICA, dr. hab., cerc. șt. superior, Institutul Patrimoniului Cultural, *Nicolae Aelenei – un învățător român într-un sat bulgar din Basarabia (1927–1944).*

8. Anatolie POVESTCA, șef filială Casa memorială „A. Șciusev”, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, *Valentin Voițehovschii (1909-1977), Arhitect Emerit, doctor în arhitectură, profesor universitar.*

9. Teodor CANDU, dr., conf. cerc., cerc. șt. coord., MNEIN, *Constantin N. Tomescu, cercetător al arhivelor din Chișinău.*

10. Sergiu BODEAN, muzeograf, cerc. șt., MNEIN, *Contribuția fraților Ion și Nicolae Moroșan la cunoașterea siturilor Cucuteni-Tripolie din spațiul Prut-Nistru.*

11. Elena COJOCARI, drd., director adjunct Programe Culturale și Educative, MNEIN, *Viziuni etnografice în lucrările lui Petre Cazacu.*

12. Andrei PROHIN, dr., secretar științific, MNEIN, *Petru Caraman despre valoarea muncii în tradiția populară românească.*

13.30-13.45. Concluzii

SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ ȘI SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN

*Ion GUMENĂI, dr.hab., conf. univ.,
cerc. șt. principal, Institutul de Istorie*

Materialul propus vine să facă o analiză a influenței avute de activitatea, viața și opera lui Paisie Velickovski în spațiul pruto-nistrean, inclusiv în perioada când acesta s-a aflat sub stăpânirea țaristă. Se încearcă investigarea unor influențe directe și indirecte ale personalității starețului de la Dragomirna, Secu și Neamț asupra teritoriului dat, pornind de la impactul avut asupra întregii lumi ortodoxe. Autorul pornește de la anumite date și evenimente istorice, ce pot fi probate documentar, și trecând apoi asupra urmării locului ocupat de lucrările, traducerile, *Viața lui Paisie*, precum și instituțiile paisiene ce pot fi tatonate în viața moral-spirituală a spațiului din interfluviul dintre Prut și Nistru.

OPERA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ
A ÎNALT PREASFINȚITULUI ANATOLII MARTÂNOVSCHI
(150 DE ANI DE LA TRECERA LA CELE VEȘNICE, 1793–1872)

Prot. mitrofor Manole BRIHUNEȚ,
dr., cerc. șt. coord., MNEIN

150 de ani în urmă, în ziua de 8 august a anului 1872, între pereții îndepărtatei de lume Mănăstiri Hârbovăț, în pace și liniște se petrece la cele veșnice viețuitorul acestui așezământ monahal aflat aici, la odihna bătrâneților de 10 ani, arhiereul Anatoliei Martânovschi.

Preasfințitul Anatoliei s-a născut la anul 1793, în satul Misnovca, gubernia Podolia. Și-a petrecut copilăria în satul Hrustovaia din aceeași gubernie, astăzi în componența Republicii Moldova, r-nul Camenca, situat pe malul stâng al Nistrului. La botez, a primit numele de Augustin. Tatăl său, Vasile Martânovschi, malorus, preot uniat, a trecut la ortodoxie exact înainte de nașterea fiului său, iar mama sa fiind de origine moldoveancă.

Prin această publicație, ne propunem să scoatem din anonimat opera literară și artistică a pământeianului, conaționalului și arhiereului nostru Anatoliei Martânovschi. Ne vom axa în mare parte asupra lucrării sale despre iconografie, în același timp și asupra lucrărilor sale practice ce țin de arta iconografică.

Perioada aflării sale în calitate de arhiepiscop de Moghilev și Mstislav, catedră pe care o deține timp de 16 ani (1844-1860), a fost cea mai productivă în aspect creativ-literar a vieții sale. În acest timp, au

fost scrise și publicate o parte din cuvântări și predici și, desigur, a fost editat studiul său „Despre arta icoanei” (1845). Aceasta lucrare este prima publicație complexă asupra studiului artei iconografice din Rusia. Însuși autorul, în prefața monografiei sale, scrie: *„În limba rusă nu există încă publicații asemănătoare și, după cum ne este cunoscut, nu există nici în alte limbi străine. Autorul dorește doar să pună bazele unor publicații profunde la această temă, prin urmare, cere iertare pentru neajunsurile prezentului studiu”*.

După cum ne mărturisesc analele vremii, preasfințitul Anatoliei stăpâna desăvârșit arta desenului, pictând personal icoane, în același timp, fiind și un iscusit cunoscător și apreciator al picturii. În perioada aflării sale la Mănăstirea Hârbovăț, a amenajat în spațiul locuit de el o biserică de casă, iar icoanele, atât din iconostas, cât și de pe pereți, au fost zugrăvite de el. Conform aprecierilor celor care au vizitat acest paraclis, opera prelatului reprezenta multă exigență artistică.

ȘTEFAN GONATA – PERSONALITATE ENIGMATICĂ ÎN VIAȚA SOCIO-CULTURALĂ A BASARABIEI

*Veronica MELINTE, lector univ.,
Facultatea de Istorie și Filologie,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”*

Raportul nostru reprezintă o sinteză și analiză a izvoarelor istorice editate și a unor izvoare documentare inedite despre activitatea lui Ștefan Gonata (1838-1896). Gonata a fost o personalitate notorie, un om erudit ce a avut un rol important în viața socială și culturală a Basarabiei secolului al XIX-lea. Conacul său din Zberoaia era un adevărat centru de cultură și cercetare. Preocupările intelectuale au fost îmbinate perfect cu cele economice. A absolvit, în anul 1856, Liceul Regional din Chișinău, apoi a studiat 3 ani la Colegiul Regional „Riche-lieu” din Odesa, a reușit să frecventeze cursuri de filologie la Paris. Experimenta aclimatizarea viței de vie de soiuri franceze, a înființat un spital, o bibliotecă și un muzeu. A elaborat un *Abecedar* în limba română, editat la Odesa în 1862, și a acumulat studii pentru o *Istorie naturală* rămasă doar în manuscris.

Documentele editate, corespondența dintre Gonata și personalități ale vieții sociale și culturale ale Basarabiei, conțin informații prețioase despre preocupările științifice și economice ale sale din anii 70 ai secolului al XIX-lea. Aspecte importante privind numirea în calitate de membru al Societății Literare Românești, care ulterior se va transforma în Academia Română, și circumstanțele retragerii lui Gonata și

a lui Al. Hâjdeu din acest for științific sunt elucidate din documentele Arhivei din Odesa, dosarul Cancelariei General-gubernatorului, ce conține corespondența cu guvernatorul Basarabiei *Despre Societatea Literară Românească*.

Autoritățile țariste i-au interzis participarea, motivând că Societatea servește scopuri de propagandă națională și politică, pentru răspândirea ideilor „democratice” între românii de peste hotare, și nu scopuri pur științifice. Participarea într-o astfel de societate a românilor din ținutul Basarabiei o considerau absolut necorespunzătoare scopurilor guvernului rus. În acest context, vom remarca faptul că guvernul austro-ungar, cunoscut pentru caracterul său reacționar, a permis celor 9 supuși ai săi români să facă parte din *Societatea Literară*.

Ștefan Gonata, Alexandru Hâjdeu și Ion Străjescu sunt menționați ca membri fondatori ai Societății Literare Românești, în 1867, și ca membri de onoare ai Academiei Române, la fondarea acesteia în 1870.

**UN CRÂMPEI DIN VIAȚA PROFESORULUI NICOLAI FLOROV
REFLECTAT ÎN RAPOARTELE DIN ANUL 1936
ALE CHESTURII POLIȚIEI IAȘI**

*Tudor CIOBANU, specialist,
Direcția activități științifice și de cercetare,
Agenția Națională a Arhivelor*

Personalitatea lui Nicolai Florov, muzeograf, om de știință, profesor universitar, este cunoscută și apreciată. Născut la 19 decembrie 1876, în localitatea Cornești, județul Bălți, a învățat la școala din Cornești, a urmat studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi la Universitatea din Dorpat. A fost profesor la un șir de instituții preuniversitare din Chișinău, Riga, Kiev. În cadrul învățământului superior, s-a încadrat la universitățile din Kiev, Iași, Cluj, ultima transferată ulterior la Timișoara. Rezultatele activității sale de cercetare le-a expus în cele peste 60 de lucrări scrise în limbile română, germană, rusă. A editat trei numere ale „Buletinului Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău”, a participat la diverse forumuri științifice naționale și internaționale.

Din anul 1922, a fost director al Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău. Pe parcursul unui deceniu, a modernizat instituția păstrând-o deschisă publicului, dar, totodată, a transformat-o într-un adevărat centru de cercetări științifice. În anul 1931, Ministerul Instrucțiunii Publice a decis înlocuirea lui din postul de director cu Teodor Porucic. Ordinul definitiv de destituire a fost semnat la 10 iulie

1931. Deoarece Nicolai Florov nu și-a dorit această schimbare, a refuzat să elibereze imediat biroul și spațiul locativ. În această situație, Teodor Porucic a anunțat ministerul și poliția. Pe lângă solicitarea de a se interveni pentru a fi pus în post, autorul solicită să fie verificată autenticitatea documentelor de studii superioare ale lui Florov. Au fost expuse și bănuiele referitoare la activitatea politică subversivă. A mai fost menționat și faptul că Florov și-ar fi însușit careva piese muzeale, în special hărți, manuscrise, cărți și specimene de sol. În urma cercetării, prin două rapoarte din anul 1936, Chestura Poliției Chișinău a considerat că Nicolai Florov nu a comis ilegalități. Totuși, în anul 1940, în procesul de întocmire a dosarului pentru pensionare, profesorul a depus un memoriu desfășurat prin care aduce noi detalii referitoare la învinuirile care i s-au adus în anul 1931.

SCHIMBAREA CURSULUI ISTORIC AL UNUI STAT ȘI PIERDEREA PATRIMONIULUI CULTURAL DIN CAUZA INFRAȚIUNILOR DE RĂZBOI

*Igor SOROCEANU, drd., magistrul în anticorupție,
Academia de Administrare Publică,
Vitalie IONAȘCU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere”*

Statul per general înseamnă un anumit spațiu geografic, un anumit teritoriu delimitat convențional, pe care locuiesc diverse persoane, după vârstă, gen, rasă, etnie, etc. Consecvent cu aceasta, statul cât de mic sau mare nu ar fi el, își are propria sa origine, evoluție, istorie și trepte ale dezvoltării.

Referindu-ne la istoria unui stat, putem menționa cu certitudine că aceasta reprezintă nucleul de evoluție a societății umane care conviețuiește pe un anumit teritoriu, din cele mai vechi timpuri până în ziua de azi. Într-o măsură oarecare, istoria unui stat poate fi supusă unor modificări din cauza luptelor, bătăliilor sau, într-un cuvânt spus, din cauza războaielor. Aceste fărâdelegi pot surveni deseori atunci când diverse grupuri de oameni sau diverși conducători ai unor state nu pot identifica un anumit numitor comun cu unii aliați. Astfel că infraționile de război, cu regret, le-a cunoscut întreaga omenire, indiferent de perioada de conviețuire.

Actualmente, infraționile de război sunt fapte socialmente periculoase care, potrivit legislației Republicii Moldova, sunt considerate

ilegale, iar ca urmare a comiterii acestora, survine răspunderea juridică, conform Codului penal al Republicii Moldova.

În sensul capitolului I din Partea specială a Legii penale a Republicii Moldova, observăm că legiuitorul moldav a prevăzut răspunderea penală pentru următoarele infracțiuni de război, care, odată săvârșite în realitatea obiectivă, pot aduce consecințe grave asupra suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării:

1) articolul 137, cu denumirea marginală *Infracțiuni de război împotriva persoanelor*;

2) articolul 137¹, cu titulatura *Infracțiuni de război împotriva proprietății și altor drepturi*;

3) articolul 137², cu denumirea generică *Utilizarea de mijloace interzise de purtare a războiului*;

4) articolul 137³, intitulat *Utilizarea de metode interzise de purtare a războiului*;

5) articolul 137⁴, cu denumirea marginală *Utilizarea fără drept a semnelor distinctive de drept internațional umanitar*;

6) articolul 138, cu titulatura *Darea sau executarea unui ordin vădit ilegal. Neexercitarea sau exercitarea necorespunzătoare a controlului cuvenit*;

7) articolul 139, cu denumirea generică *Planificarea, pregătirea, declanșarea sau ducerea războiului*;

8) articolul 140, intitulat *Propaganda războiului*;

9) articolul 141, cu denumirea marginală *Activitatea mercenarilor*.

NICOLAE AELENEI – UN ÎNVĂȚĂTOR ROMÂN ÎNTR-UN SAT BULGAR DIN BASARABIA (1927–1944)

*Ivan DUMINICA, dr. hab., cerc. șt. superior,
Institutul Patrimoniului Cultural*

Odată cu instalarea administrației românești în Basarabia, instituțiile de învățământ locale au trecut la un nou sistem de învățământ. Procesul educațional de aici s-a desfășurat exclusiv în limba română. Pentru aceasta, a fost nevoie de personal instruit, care a fost completat în principal de profesori din Vechiul Regat. Unul dintre acești învățători era Nicolae Aelenei. Era originar din s. Cordeni (actualul s. Vinețești, jud. Vaslui). În perioada 1927–1944, el a fost învățător și director al școlii primare din comuna bulgară Camcic, județul Cetatea Albă.

Nicolae Aelenei, pe lângă munca la școală, era implicat și în activități extracurriculare. Îi plăcea să organizeze evenimente culturale legate de sărbătorile naționale. Era organizatorul teatrului de amatori în care au jucat elevii săi. Datorită lui, în Camcic s-a deschis prima farmacie și un muzeu. Directorul școlii a organizat și plantarea salcâmiilor pe lângă instituția de învățământ primară și în centrul localității. Anume Nicolae Aelenei era inițiatorul înființării și primul conducător al Căminului Cultural „Regele Carol II” (1935).

Nicolae Aelenei poate fi numit primul istoric local din Camcic, care a început să adune materiale despre trecutul acestui sat. Cu toate acestea, din cauza apropierii frontului în 1944, nu a avut timp să-și realizeze lucrarea, ci, împreună cu soția, s-a refugiat în România.

**VALENTIN VOIȚEHOVSCII (1909-1977) – ARHITECT EMERIT,
DOCTOR ÎN ARHITECTURĂ, PROFESOR UNIVERSITAR**

*Anatolie POVESTCA, șef filiala Casa Memorială „Alexei Șciusev”
din Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei*

Patrimoniul național uman reprezintă cartea de vizită a unui popor. Printre valorile de patrimoniu care materializează aspirațiile culturale și spirituale ale generațiilor trecute și prezente, se înscriu și realizările arhitecturale, ceea ce omenirea a creat de-a lungul secolelor sub raportul culturii materiale și al manifestărilor spirituale.

Printre aceste realizări, cu litere de aur în istoria arhitecturii spațiului românesc dintre Prut și Nistru, se înscrie și numele lui Valentin Voițehovschii, renumit cu proiectele sale de refacere a orașelor din RSSM în perioada sovietică, dar mai puțin cunoscute sunt lucrările sale realizate în perioada interbelică.

S-a format ca specialist la Școala Superioară de Arhitectură din București, sub bagheta renumiților arhitecți români Octav Doicescu și Richard Bordenache. Cu ei proiectează Pavilionul Expozițional al Regatului României de la New York (1939), a dezvoltat proiectul Pieței Centrale din București, case de locuit, edificii de menire publică și culturală din orașele București, Brașov, Ploiești, Balcic.

Între 1934-1940, apar primele proiecte și realizări pe teritoriul Basarabiei: case de locuit din satul Japca, școlile medii incomplete din orașele Soroca și Bălți, baptisteriul Bisericii „Sfinții Constantin și Elena” din Bălți, clădirea administrativă a călugărilor de la Mănăstirea Rudi. Anume în această perioadă se formează stilul arhitectural al maestrului, sunt create noile tehnici de construcție, se definesc propriile sale căi altruiste de dezvoltare.

Se numără printre primii arhitecți basarabeni care au cercetat fundamental monumentele de cult ale arhitecturii, aflate inițial în subordinea bisericilor și mănăstirilor din Basarabia, cum ar fi: Biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Căușeni, Biserica „Sfântul Dumitru” din Orhei, complexul de biserici rupestre de la Butuceni, Soborul Vechi din Chișinău, mănăstirile din Călărași, Căpriana, Saharna, Sुरुceni, Rudi și cele legate de construcția cetăților medievale moldovenești Soroca, Hotin, Bender și Cetatea Albă.

Obiectivul prioritar al acestui subiect de cercetare este elucidarea aportului arhitectului în formarea viziunii sale asupra construcțiilor arhitecturale ale orașelor și satelor din perspectiva coloristicii locale și specificului arhitecturii basarabene.

Trăim într-o perioadă de timp când viziunile noastre sunt axate mai mult pe aspectele materiale decât cele spirituale, care ne limitează și reduc din plăcerea cunoașterii culturale din domeniul artelor sau arhitecturii. Generației actuale îi revine sarcina de a promova amintirea înaintașilor noștri prin punerea în valoare a patrimoniului cultural existent, consolidarea calității muzeului ca un reper important în promovarea turismului cultural și istoric al ținutului, transformându-l astfel într-un loc de atracție pentru populația locală și turiști.

Muzeul reprezintă acea instituție unică în care sunt adunate, clasificate și păstrate grijuliu vestigiile trecutului și realizările contemporane care urmează a fi transmise generațiilor viitoare. Instituția muzeală devine un adevărat lăcaș de teaurizare a mărturiilor activității și creației omului, simbolizează respectul prezentului pentru faptele înaintașilor noștri și încrederea în viitor. Năzuim să credem că în viitor vom reuși să ne redescoperim și să revizuim poziționarea valorilor noastre prioritare, să reevaluăm istoria pentru a putea fi cunoscută îndeaproape de către urmașii noștri.

**CONSTANTIN N. TOMESCU,
CERCETĂTOR AL ARHIVELOR DIN CHIȘINĂU**

*Teodor CANDU, dr., conf. cerc.,
cerc. șt. coord., MNEIN*

Constantin Nicolae Tomescu a fost una dintre personalitățile marcante ale istoriografiei românești, care, în perioada dintre cele două războaie mondiale, a jucat un rol remarcabil în planul valorificării patrimoniului documentar din Basarabia de până și după 1812. El se înscrie în șirul acelor personalități originare din spațiul Pruto-Nistrean sau sosite aici din Vechiul Regat, Transilvania și alte provincii românești, cum ar fi Ștefan Ciobanu, Iustin Frățiman, Ștefan Berechet, Toma G. Bulat, Mitropolitul Visarion (Puiu), Aurel Sava, Leon T. Boga ș.a., ce, pe lângă activitățile administrative, educaționale, și-au îndreptat efortul la valorificarea documentelor istorice care elucidau diverse aspecte ale trecutului acestui teritoriu fie în componența Principatului Țara Moldovei, fie ca regiune și gubernie a Imperiului Rus. Opera semnată de către Constantin N. Tomescu, în acest sens, ține de imensul patrimoniu documentar al structurilor ecleziastice ce au fost fondate după 1808 în Țările Române, Dicasteria Exarhicească a Moldovei, Valahiei și Basarabiei, ce și-a încheiat activitatea în toamna anului 1812, odată cu evacuarea la Chișinău a Mitropolitului și Exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni, dar și a structurii ecleziastice înstituite în noua provincie anexată la Rusia după 16/28 mai 1812, Dicasteria Exarhală a Eparhiei Chișinăului și Hotinului, instituită la 21 august 1813, prin rescript imperial. Din cadrul acestor fonduri ajunse până la

noi, Constantin N. Tomescu, în cadrul revistei *Arhivele Basarabiei*, a inițiat rubrica *Diferite știri din arhiva Consiliului eparhial Chișinău*, care a servit pentru prezentarea a varii informații din viața ecleziastică, socială, cotidiană a regiunii Basarabia din primii ani după anexare. Datele utilizate de către acest autor, decenii la rând, au servit drept una din principalele surse de documentare a cercetătorilor preocupați de probleme înguste ca tematică, dar complexe în ceea ce privește conținutul și importanța, cum ar fi istoria Bisericii din Basarabia, viața cotidiană, relațiile dintre preoți cu autoritățile civile, militare și ecleziastice, istoria localităților etc. În pofida acestei palete largi de tematici care s-au inspirat din notițele, rezumatele prezentate de către Constantin N. Tomescu în cadrul amintitei rubrici, trebuie să remarcăm că multe dintre aceste informații pot fi utilizate și în reflectarea unor probleme de ordin social, cum ar fi: istoria familiilor, a relațiilor de familie, tradiții populare, etnografie, etc. Astfel, prin intermediul comunicării de față, ne propunem semnalarea unor subiecte ce pot fi deslușite din cadrul surselor puse în valoare pentru prima dată de către protagonistul nostru.

CONTRIBUȚIA FRAȚILOR ION ȘI NICOLAE MOROȘAN LA CUNOAȘTEREA SITURILOR CUCUTENI-TRIPOLIE DIN SPAȚIUL PRUT-NISTRU

*Sergiu BODEAN,
muzeograf, cerc. șt., MNEIN*

Printre cercetătorii care și-au adus contribuția în perioada interbelică la descoperirea siturilor culturii Cucuteni-Tripolie din spațiul vizat un loc aparte îl ocupă frații Ion Moroșan (1894-1967) și Nicolae Moroșan (1902-1944). Pasionați de trecutul preistoric al Basarabiei ei au efectuat, în anii '20 ai secolului trecut, mai multe cercetări perieghetice. Drept rezultat au fost semnalate și așezări din diferite faze de evoluție ale culturii Cucuteni-Tripolie. Majoritatea siturilor descoperite sunt amplasate în bazinul r. Prut (Halahora de Jos, Brînzeni, Volodeni, Gordinești, Cuconeștii Vechi, Călinești ș.a.). Rezultatele acestor prospecțiuni de suprafață au fost publicate de către Ion Moroșan în anul 1928 și au fost incluse în repertoriile arheologice de specialitate apărute în perioada postbelică. Ulterior, în unele așezări semnalate de către acești cercetători, au fost efectuate săpături arheologice care au furnizat un important material caracteristic fazei Cucuteni A/ etapei Tripolie BI (Cuconeștii Vechi). Lui Nicolae Moroșan, după toate probabilitățile, îi aparține meritul descoperirii așezării cu mai multe nivele de locuire Cucuteni-Tripolie, Polivanov Jar (Pelivanov Jar) (reg. Cernăuți, Ucraina). Materialele recuperate din acest sit arheologic, în perioada interbelică, au fost depozitate o bună perioadă de timp la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, ulterior fiind trans-

mise în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Cercetările sistematice întreprinse la Polivanov Jar de către colectivul condus de T.S. Passek au scos încă odată în evidență importanța acestui sit arheologic în aprecierea evoluției comunităților Cucuteni-Tripolie din bazinul r. Nistru. Văzut peste decenii, la nivelul cunoștințelor de care dispunem actualmente vizavi de cultura Cucuteni-Tripolie, efortul acestor doi cercetători pare a fi la prima vedere destul de modest. Realitățile din perioada interbelică vizavi de gradul de cunoaștere a siturilor arheologice în general și a celor Cucuteni-Tripolie în particular din spațiul Prut-Nistru erau însă cu totul altele. Cu excepția unor cercetări episodice realizate de către arheologii de la diferite instituții din afara Basarabiei, sub aspect arheologic, o mare parte din teritoriul provinciei nu fusese prospectat. De aceea, descoperirea unui sit arheologic aparținând unei sau altei epoci și plasarea lor în circuitul științific reprezenta o importantă contribuție la cunoașterea trecutului acestui spațiu. Prin entuziasmul, pasiunea pentru arheologie și lucrările publicate, frații Moroșan au contribuit considerabil la completarea cunoștințelor despre preistoria și istoria veche a Basarabiei.

VIZIUNI ETNOGRAFICE ÎN LUCRĂRILE LUI PETRE CAZACU

Elena COJOCARI, drd., director adjunct
Programe Culturale și Educative, MNEIN

Petre Cazacu (1873-1956) a fost descendent dintr-o familie de meșteșugari basarabeni. După școala primară, el a urmat studiile la Seminarul Teologic din Chișinău și la Facultatea de Medicină din București. Revenit în Basarabia, în ianuarie 1918, a fost cooptat în Sfatul Țării, delegat de Comitetul Central Executiv al Sfatului Delegaților Soldați și Ofițeri. După 27 martie 1918, a fost Director General la Finanțe și președinte al Consiliului Directorilor Generali ai Basarabiei, apoi director general al Serviciului Sanitar din Iași și Secretar general în Ministerul Sănătății. În anii 1931 și 1933, a fost deputat de Bălți în Parlamentul României. Petre Cazacu a fost succesiv medic de plasă, de oraș și de județ în România. A publicat studii cu privire la istoria Basarabiei și pe teme medicale, în revistele *Viața Românească*, *Viața Basarabiei* și numeroase lucrări în limba română și franceză.

Ca istoric și Director General (Prim-ministru) al Republicii Democratice Moldovenești, Petre Cazacu a constatat, cu referire la evoluția economică a Basarabiei în epoca țaristă, că localitățile rurale, gospodăriile cu grădini și acareturi, casele în exterior și în interior, au rămas aceleași pe ambele maluri ale Prutului, la fel ca și tradițiile: „*moldovenii au rămas în țara lor așa cum i-a apucat 1812, fără să participe la dezvoltarea culturală a omenirii și a neamului lor*”. Predecesor al conceptelor școlii sociologice a lui Gusti, Petre Cazacu descrie situația Bisericii, țărănimii, nobilimii, burgheziei, intelectualității în con-

text politic și social-economic. Analizând efectele colonizării, autorul menționează despre ocupațiile de bază ale etniilor conlocuitoare, despre obiceiuri și viața cotidiană, dar și despre faptul că majoritatea populației alogene a fost asimilată. Indispensabile pentru etnografi sunt detaliile pe care le oferă autorul cu referire la gospodărie, date preluate din dărilor de seamă oficiale publicate de guvernatori sau reproduse după lucrările statistice ale lui Moghileansky, fiind descrisă detaliat atât agricultura, cât și industriile casnice, localitățile și locuințele, grădinile și spațiile publice. Despre orașe autorul menționează că au fost influențate de administrația imperială, cu precădere în centru, pe când periferiile și mahalalele, precum și satele au păstrat formele curat moldovenești. Descoperim în lucrările lui Petre Cazacu modul de viață al populației băștinașe, văzut cu ochi de doctor care a trecut multe praguri în Moldova de pe ambele maluri ale Prutului, a analizat critic, a constatat veridic, a comparat datele statistice, a scos în vileag neconcordanțele și exagerările guvernării țariste, dar și ale istoricilor care au preluat datele fără a le verifica. O deosebită atenție acordă istoricul aspectului credinței populației de la sate, însetate după slova românească din biserici. Cu deosebită pietate mărturisește despre obiceiurile sătenilor de a merge la biserică, de a încrede mântuirea trupului și sufletului în seama lui Dumnezeu, despre rezistența prin credință, despre resemnare și luptă. Deși titlul lucrărilor lui Petre Cazacu denotă conținutul istoriei politice sau al medicinei, fiind nu doar politician activ, dar și medic cu doctorat și experiență bogată, conținutul lucrărilor sale abundă în date importante pentru cercetătorii etnografi, date ce acoperă atât perioada țaristă, interbelică, cât și postbelică.

PETRU CARAMAN DESPRE VALOAREA MUNCII ÎN TRADIȚIA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Andrei PROHIN,
dr., secretar științific, MNEIN

Petru Caraman (1898-1980) e unul dintre cei mai importanți folcloriști care s-au afirmat în perioada interbelică. După instaurarea comunismului, a fost înlăturat pe nedrept de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Până la sfârșitul vieții, a rămas șomer și îi era restricționată publicarea. În pofida opreliștilor, Petru Caraman și-a continuat cercetările, elaborând valoroase studii de etnologie, majoritatea cărora au apărut postum. La mijlocul anilor '50, savantul intenționa să editeze câteva volume consacrate meșteșugurilor, transportului și negoțului în cultura populară. Proiectul a rămas nefinalizat, dar s-a păstrat o primă variantă a introducerii – *Reflexul meșteșugurilor și al negoțului în folclor și în etnografie la români. Noțiuni preliminare*. În istoriografia românească, lucrarea constituie una dintre cele mai ample analize a valorii muncii în gândirea populară. Considerații pe marginea aceluiași subiect aflăm și în debutul unei alte scrieri a lui Caraman: *Prolegomene etnografice și tehnogenetice la studiul meșteșugurilor în România*.

După Petru Caraman, „folclorul român ne ilustrează, sub cele mai variate aspecte, ceea ce am putea numi elogiul muncii”. Folcloristul era fascinat de multitudinea activităților de muncă în gospodăria tradițională, enumerând 64 de ocupații preponderent bărbățești și alte 18 ce revin exclusiv femeilor. Concluziona că țăranul român e

un *politehnos*, adică practicant al diferitor meserii care, în societatea modernă, au devenit independente și aparțin specialiștilor de profil îngust. În proverbe și basme, deținerea unei meserii e considerată o condiție *sine qua non* a vieții, fiind apreciată mai înalt decât originea socială. Înșușirea meseriei constituie un ideal pedagogic, prezent începând cu obiceiurile de la nașterea pruncului. Munca intelectuală este echivalată cu efortul fizic. O confirmă faptul că „terminologia meseriilor și cea a școlii, în limbajul lui [al țăranului – n.n.] adesea nici nu se deosebesc; ci uzează de termeni comuni, dat fiind că – după concepția sa – ele denumesc realități identice”. Caraman s-a referit și la originea supranaturală a meseriilor și mecanismelor. În folclorul românesc, ele sunt uneori prezentate drept rezultat al concurenței dintre Dumnezeu și Nefârțate. Perfecțiunea tehnică e asociată spiritului malefic, după cum o sugerează expresiile: „al dracului meșter!”, „a dracului mașină!”, etc. Credința populară respectivă, observa savantul, amintește tema pactului dintre doctorul Faust și diavol, din legendele germane.

Exegezele lui Petru Caraman, evocate mai sus, reflectă subiecte care l-au preocupat de-a lungul anilor și pe care le-a abordat în diverse lucrări: valoarea literaturii populare ca izvor istoric, rădăcinile folclorice ale unor capodopere literare culte, idealurile și concepțiile fundamentale ale gândirii populare românești, viziunea tradițională asupra existenței umane.

CUPRINS

Program	3
Ion GUMENĂI – <i>Sfântul Paisie de la Neamț și spațiul pruto-nistrean</i>	6
Pr. Prot. Mitrofor Manole BRIHUNEȚ – <i>Opera literară și artistică a Înalt Preasfințitului Anatoliei Martânovschi (150 de ani de la trecerea la cele veșnice, 1793-1872)</i>	7
Veronica MELINTI – Ștefan Gonata – <i>personalitate enigmatică în viața socio-culturală a Basarabiei</i>	9
Tudor CIOBANU – <i>Un crâmpoi din viața profesorului Nicolai Florov reflectat în rapoartele din anul 1936 ale Chesturii Poliției Iași</i>	11
Igor SOROCEANU, Vitalie IONAȘCU – <i>Schimbarea cursului istoric al unui stat și pierderea patrimoniului cultural din cauza infracțiunilor de război</i>	13
Ivan DUMINICA – <i>Nicolae Aelenei – un învățător român într-un sat bulgar din Basarabia (1927–1944)</i>	15
Anatolie POVESTCA – <i>Valentin Voițehovschi (1909-1977), Arhitect Emerit, doctor în arhitectură, profesor universitar</i>	16

Teodor CANDU – Constantin N. Tomescu, cercetător al arhivelor din Chișinău	18
Sergiu BODEAN – Contribuția fraților Ion și Nicolae Moroșan la cunoașterea siturilor Cucuteni-Tripolie din spațiul Prut-Nistru	20
Elena COJOCARI – Viziuni etnografice în lucrările lui Petre Cazacu	22
Andrei PROHIN – Petru Caraman despre valoarea muncii în tradiția populară românească	24

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea
personalităților basarabene din a doua jumătate
a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea**

In memoriam Acad. Iustin Frățiman

Ediția a III-a

23 septembrie 2022

Programul și Rezumatele comunicărilor